

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ У КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Шпенік С.,

м. Ужгород

Дозвілля є надзвичайно важливою сферою життєдіяльності людини, вагомим чинником формування особистості, тому цілком правомірно дослідженню цього феномену присвячено чимало наукових праць зарубіжних і вітчизняних учених (С. Артановський, Т. Вдовенко, В. Воловик, Ю. Кротова, С. Паркер, І. Петрова та інші). Проте залишаються малодослідженими питання організації дозвілля дітей і молоді соціальними службами. Водночас, саме соціальним працівникам належить визначна роль у забезпеченні змістовного дозвілля дітей і молоді. Особливо значні надбання в цьому плані мають країни Західної Європи, де соціальна робота перебуває на досить високому рівні розвитку.

Соціальна робота за рубежем являє собою інститут, що активно сприяє процесам соціалізації, соціальній інтеграції груп та індивідів, а також підтримці стабільності суспільства загалом. Одним з чинників, що стабілізують соціально-політичну ситуацію в європейських країнах, є високий потенціал і традиції соціальної роботи, що склалися, головною особливістю якої є її гуманістична спрямованість. Ця думка підтверджується провідними зарубіжними вченими в сфері соціальної роботи, такими як А. Браун, П. Вілліс, М. Пейн, Ф. Парслоу, О. Стівенсон та іншими. В умовах існування системи соціальної підтримки, особливо незахищених груп населення, соціальна робота за рубежом виступає як професійна діяльність, в центрі уваги якої знаходиться людина. Дозвілля в сфері соціальної роботи – це серйозний стабілізуючий чинник, який сприяє збереженню і розвитку духовних культурних цінностей. Створюється своєрідна педагогічна ситуація, в якій соціальна робота виступає як ефективний засіб формування соціально-активної особистості. Ця своєрідність викликає необхідність розробки особливої методики соціального втручання відповідно до соціальних потреб суспільства та індивіда.

Перш, ніж розглянути особливості соціальної роботи в сфері дозвілля, стисло охарактеризуємо сам феномен дозвілля. Відзначимо, що для того, щоб краще зрозуміти суть і природу дозвілля, варто звернутися, насамперед, до історії, філософії.

Історія свідчить: дозвілля як проблема – це постіндустріальний феномен. Однак виникнення його пов'язане з розвитком суспільства, з тим періодом, коли дозвілля було органічною частиною всієї життєдіяльності первісної людини. Дозвілля в християнську еру зводилося до молитов і роздумів. Ренесанс був золотим віком дозвілля не тільки для багатих і знатних. Це був час етичного і фізичного вдосконалення, розквіту мистецтва, музики і літератури.

Відомо, що класичне поняття «дозвілля» було розроблено Арістотелем. За Арістотелем, поняття «дозвілля» є невід'ємним від поняття «думка». Воно розглядається ним як діяльний стан людини, яка ні в чому не має потреби, а діє в силу природно властивої їй людської активності [1, с. 15].

Той, хто не має дозвілля, підкреслював Арістотель, гідний жалю: адже він не має можливості зустрічатися з друзями, думати про справи держави, бути присутнім в судах і на зборах [1, с. 95]. Щастя також пов'язане з поняттям дозвілля, бо той, хто отримує насолоду, відчуває себе щасливим. Дозвілля – цей розвиток розуму і душі, це те, що трапляється в житті, як любов, радість, це неможливо контролювати. Час опускається в цьому визначенні, оскільки він входить в поняття дозвілля.

Без нього, на думку Арістотеля, не може бути ні розвиненого смаку, ні мистецтва, ні цивілізації. Людей, які послішують, греки не вважали досить цивілізованими. Дозвілля заповнене бесідами, музикою, відвідуванням громадських місць, гімнастикою. Найбільш часта форма дозвілля – це розумове споглядання, філософствування, що поєднує в собі стан повноти, спокою і вищої духовної активності. Платон і Арістотель розглядають дозвілля як одну з найважливіших цінностей нарівні з мудрістю і щастям. Здатність розумно використати дозвілля – основа життя вільної людини.

Пізніше цікаві ідеї стосовно дозвілля висловлювали такі зарубіжні вчені, як Т. Веблен, Х. Данфорд, Д. Дюмазед'є, Д. Рісмен та інші.

Зокрема, Т. Веблен піддає різкій критиці систему капіталізму, в умовах якого не можна говорити про повноцінне дозвілля. На думку Т. Веблена, дозвілля в цих умовах являє собою «все продуктивне споживання часу» і належить домінуючому класу. Працююча людина не може в повній мірі насолоджуватися вільним часом. Основним змістом дозвілля вчений вважає особисте споживання часу із задоволенням, при відсутності якої-небудь зайнятості взагалі.

Д. Дюмазед'є стверджує, що всі види любительської діяльності є дозвіллям. Вони звільняють від роботи і домашніх турбот, «перемікають думки», «безкоштовні», «це – засіб задрімати» тощо. Д. Дюмазед'є запропонував всеосяжне визначення поняття «дозвілля». Він виділив три аспекти дозвілля: дозвілля повинне бути розслабленням (релаксацією), задоволенням і розвитком особистості [2].

Учений підкреслював, що під розвитком особистості мається на увазі діяльність по вибору, діяльність, яка дає можливість розвинути нові погляди, розширити і поглибити певні поняття, збагатити людину. Цього можна досягнути, подорожуючи, читаючи книги, просто роздумовуючи. Для цього у людини є широке поле діяльності, де вона відкриває для себе істину, прагнучи подолати провалля між ідеалом і реальністю.

Д. Дюмазед'є визначив дозвілля, як діяльність, в якій особистість прагне займатися чимось за своїм бажанням, розширюючи свої знання [2, с. 15]. Д. Дюмазед'є – єдиний вчений, який у визначенні дозвілля зв'язав поняття «релаксація» і «задоволення». Він же підкреслював, що дозвілля не можна вивчати окремо від суспільства, оскільки існує нерозривний зв'язок між соціально-політичним, економічним і культурним станом суспільства і дозвіллевою діяльністю. Не можна заперечувати, що дозвілля – це особиста справа кожного, але суспільство або допомагає і заохочує дозвіллеву діяльність, або впливає негативно на дозвілля людини. Суспільство направляє інтереси особистості в певне русло, дає можливість вибору, але не можна не враховувати при цьому рівень його розвитку.

Д. Рісмен підкреслював, що дозвілля – це соціальний фе-

номен і для його реалізації потрібно створювати соціальні умови і культуру. На його думку, можливість раціонально провести дозвілля залежить безпосередньо від того, яку діяльність обирає людина, в якому середовищі мешкає. Це впритул пов'язано з рівнем культури. Дозвілля є її невід'ємною складовою частиною і повинне так само постійно вивчатися, як і культура. Разом з тим вивчення дозвілля і рекреаційної діяльності можливе тільки завдяки аналізу особливостей розвитку суспільства і культури [3, с.29].

Значна частина зарубіжних вчених звертає особливу увагу на те, що характер дозвілля залежить від вікових особливостей та індивідуальних якостей людини, її здібностей, потреб, тому дозвілля потрібно розглядати в зв'язку із законами такої науки, як психологія.

Саме психологи, займаючись проблемою дозвілля, визначають вільний час як можливість самореалізації, самодопомоги, самоствердження і саморозвитку. У зв'язку з цим вказується, що дозвілля робить більш осмисленим життя людей різного віку. При цьому психологи не обмежують дозвіллеву діяльність тільки інтелектуальними заняттями. Навіть для людей з обмеженими можливостями, на їх думку, дозвілля може бути засобом фізичного розвитку. Дозвілля – це час, який залишається після того, як всі справи, необхідні для нормального існування і життєзабезпечення, виконані. Дозвілля означає, що людина може робити все, що хоче, якщо вона не пов'язана якими-небудь обов'язками. Таким чином, дозвілля – це стан людини, відношення її до того, що відбувається, настрої душі, коли є час і хочеться щось зробити.

Дозвілля – це те, чим кожний займається за своїм бажанням. Разом з тим потрібно вчити людей проводити своє дозвілля, а не просто марнувати вільний час: вчити грати на музичних інструментах, насолоджуватися природою, читати, думати. Дозвілля – це спосіб життя, і це означає залучення людини в цікаву і корисну для неї діяльність, позитивно спрямовану.

Дозвіллева діяльність виконується ради самої людини, а не ради якої-небудь зверх заданої мети; особистість бажає займатися цією діяльністю. Тут мається на увазі більше, ніж просто вільний час в звичайному розумінні. Це повинна бути така його частина, коли у людини є не тільки прагнення відновити сили, відпочити, але й ще досить потрібними є бажання і енергія, щоб з ентузіазмом прагнути щось зробити, звичайно, відповідно до потреб та інтересів, або ж бути залученим в цю діяльність фахівцем. До таких фахівців належать, в першу чергу, соціальні працівники.

Характеризуючи розвиток соціальної роботи, А.Тревене і Д.Дезігу виділили три її основних напрями:

- Матеріальна і медична допомога сім'ям з дітьми, інвалідам, безробітним і людям похилого віку, неповним сім'ям, потребуючим соціальної підтримки, яку здійснюють спеціально підготовлені радники по роботі з людьми, які мають проблеми.
- Освітньо-виховна робота. Вона включає не тільки реалізацію освіти дітей, підлітків, дорослих, але і так звану безперервну освіту в школах, коледжах, інститутах і університетах, а також широку просвіту.
- Організація дозвілля дітей, соціально нестабільної молоді, інвалідів, безробітних, людей похилого віку і т.д. [4].

Отже, організацію дозвілля, особливо з так званими групами ризику (діти, молодь, схильна до девіацій, безробітні, інваліди) вчені вважають складовою частиною професійної соціальної роботи.

Причому, говорячи про сферу дозвілля, ці вчені підкреслюють, що дозвілля може сприяти розвитку особистості, знімаючи напруження від невирішених соціальних проблем, допомагаючи людині усвідомити своє «я» і знайти впевненість в своєму майбутньому, незважаючи на складні життєві обставини.

Соціальна робота в сфері дозвілля дозволяє виявити реальні проблеми особистості і дати їй можливість реалізувати себе. Дозвіллева діяльність, що проводиться на базі соціальних центрів в країнах Західної Європи, оптимізує проблеми різних груп населення, залучаючи його в активну пізнавальну діяльність, яка допомагає залагодити проблеми певної групи людей.

Соціальна робота в сфері дозвілля орієнтована на конкретні проблеми, характерні для певних соціальних груп; вона має спеціалізований і в той же час широкомасштабний характер. Участь в різних видах дозвіллевої діяльності допомагає людям різних соціальних груп реалізувати свій потенціал, повірити в свої сили і вийти з кризової ситуації.

Однією з найчастіше використовуваних методик, що успішно застосовуються в соціальній роботі, пов'язаній з дозвіллям, є групова робота. Вона використовується в соціальній роботі в багатьох країнах світу. Ця методика прийнятна у роботі з людьми всіх категорій і віку, включаючи дітей, дорослих і людей похилого віку, людей з обмеженими

можливостями, з кримінальними групами, а також з тими, хто страждає від втрати близьких людей, від конфліктів в сім'ї, безробіття або нещасних випадків. Окремо вирішуються проблеми етнічних меншин.

Групова робота часто проводиться в денних центрах дозвілля житлових районів та в інших установах.

Отже, чому ж групова робота так важлива і популярна? Передусім тому, що всі виховуються в групах, де проводять вільний час. Це природне оточення, хоч в соціальній роботі часто доводиться створювати нові групи, щоб об'єднати людей, які мають загальні потреби і проблеми. Можна визначити деякі причини, щоб пояснити, чому саме групи можуть так багато зробити в соціальній роботі. Вони об'єднують людей, які знаходяться «в одному човні». Немає іншого способу зустрітися з тими, хто має ідентичні потреби, досвід, може запропонувати підтримку і дійсно зрозуміти, чому вони разом. Групи додають людям силу, дають можливість відчувати себе незалежними. Наприклад, у відносинах між суб'єктом і об'єктом залежить від суб'єкта, а в групі людина є помічником інших членів групи, так само як інші допомагають їй. Це розвиває в неї почуття впевненості, особистого задоволення і достоїнства. Це один з підходів. Крім того, групи можуть впливати на індивідумів через вплив рівних. Така робота – це переважний метод для деяких категорій людей. Наприклад, багато підлітків відчують себе більш комфортно в групі з собі подібними, ніж поряд з дорослими соціальними працівниками. Групова робота може бути ефективною у використанні ресурсів, оскільки, наприклад, зустріч з десятьма людьми разом займає менше часу, ніж зустрічі з кожним окремо. На справді все не так просто, бо така робота вимагає великої підготовки і підтримки поза групою, особливо, коли члени групи повинні бути залучені до дозвіллевої діяльності мікрорайону.

Групова робота – це комплексна і високопрофесійна діяльність. Вона широко використовується для організації вільного часу. Вона більш дієва, ніж масова робота, оскільки тут є більш конкретний об'єкт впливу.

Ідеї групової роботи широко використовуються в Великій Британії та інших країнах. Кожна країна і культура повинні розробити свій власний підхід до групової роботи, який відповідає культурі та традиціям країни, особливостям проведення дозвіллевого часу її жителів.

У Великій Британії широко поширені інститути, пов'язані з організацією вільного часу: так звані соціально-дозвіллеві центри, які можуть набувати значення клубів, об'єднань тощо.

У багатьох муніципалітетах створені спеціальні відділи для консультацій молоді. Досвідчений персонал повинен бути здатний не тільки відповідати на запитання про робочі місця, про можливості підвищити освіту, про житлові проблеми, але й організувати спільні походи в музеї, кінотеатри тощо. Звичайно молодіжна консультація працює в тісній співпраці зі службою працевлаштування, муніципальними службами, службою контролю за наявними пропозиціями стосовно робочих місць для молоді. У деяких випадках молодіжна консультація безпосередньо залучається до роботи по створенню робочих місць для молоді, а також центрів культури, дозвіллевих установ, туристичного бюро і т.д.

Консультативні центри для молоді при соціальних службах в різних муніципалітетах організовані по-різному. Молодим людям, які хочуть дізнатися про них детальніше, потрібно звернутися в адміністрацію з соціальних питань, охорони здоров'я і культури в своєму муніципалітеті.

Існують спеціальні дитячі центри. Вони не тільки пристосовані для догляду за дітьми, їх навчання, але зайняті також організацією дозвілля і знайомства з культурними цінностями. Тут дітьми займаються вдень, а також у вечірній час. Згідно з статтею 69 «Закону про соціальну допомогу», муніципальна рада повинна забезпечити необхідну кількість місць в центрах денного перебування для дітей і молоді, а також місця в установах, що займаються організацією соціально-освітнього дозвілля [5].

Отже, розглядаючи феномен дозвілля, можна зробити висновок про те, що дозвілля пов'язане з соціальною роботою. Однак поняття «дозвілля» увійшло в наше життя значно раніше, ніж поняття «соціальна робота». Але і в тому, і в іншому випадку особистість людини невіддільна від суспільства, його соціально-політичного і культурного стану.

Безсумнівно, що сьогодні в рамках соціальної роботи дозвілля являє собою широке поле для розвитку особистості, є одним із способів її інформаційно-культурного розвитку. Дозвілля також впливає на розвиток соціальних зв'язків і сімейних відносин, на визначення особистістю свого місця в житті. У певних ситуаціях дозвілля сприяє позитивному вирішенню конфліктів і подоланню труднощів, активізації особистісного потенціалу, розвитку здібностей до прийняття і реалізації власних рішень, підвищенню комунікативної компетентності.

Завдання соціального працівника полягає в тому, щоб

кваліфіковано запропонувати особистості саме той вид дозвілєвої діяльності, який максимально оптимізує проблеми, які виникають в кризових ситуаціях, забезпечити

організацію дозвілля в залежності від конкретних соціальних груп: важкі підлітки, неповні сім'ї, особи з обмеженими можливостями тощо.

Література та джерела

1. Аристотель. Никоманова етика // Аристотель. Сочинения. – М.: Наука, 1983. – 200с
2. Dumazedier J. Ver une civilisation du loisir. – Paris: Pergamon, 1962. – 325p
3. Riesman D. Social Psychological Perspectives on Leisure and Recreation. – Springfield: University Press, 1980. – 350p
4. Trevenet A., Desigaux J. Les Travailleurs Sociaux. – Paris: Mond, 1985. – 330p
5. Parsloe Ph. Social Workers and Children in Care. – Bristol: University Press, 1991. – 235p

Автор статті розглядає питання організації дозвілля дітей і молоді в діяльності професійних соціальних працівників Західної Європи.

The author of the article has considered the issues of children and youth leisure organisation in the professional activity of a social worker.